

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

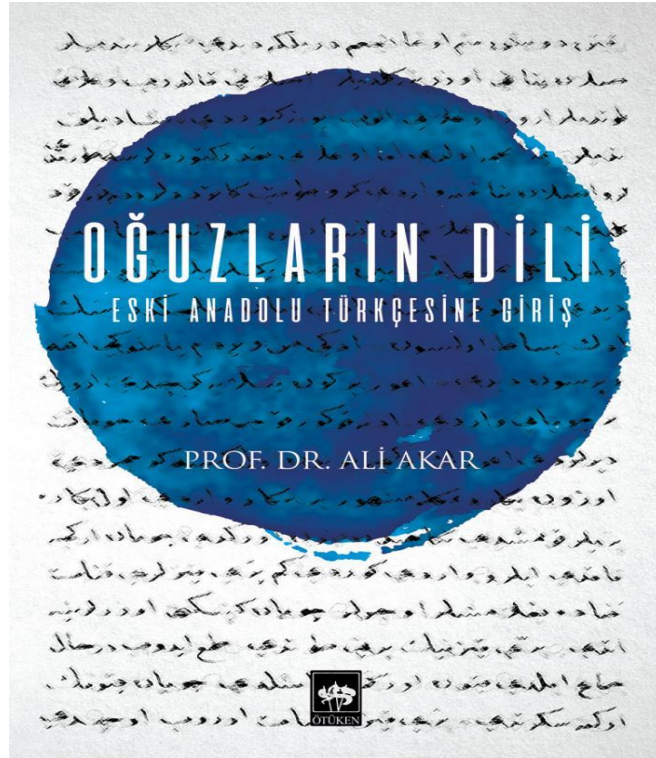
2018, Yıl:6, Sayı:15

Geliş Tarihi: 13.09.2018

Kabul Tarihi: 10.10.2018

Sayfa: 371-375

ISSN: 2147-8872

**Prof.Dr. Ali AKAR, “OĞUZLARIN DİLİ ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNE GİRİŞ”,
Yayın Nu: 1333, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, 336 s., ISBN:978-605-155-
718-2**

Himmet Büke*

Giriş

Eski Anadolu Türkçesi; Oğuz Türklerinin merkez Anadolu sahası olmak üzere Azerbaycan, Irak, Suriye ve Balkan coğrafyasını da içine alan bir dairede oluşturdukları yazı dilinin adıdır. Bu yazı diline Avrupalılar Altosmanische (eski Osmanlıca) terimini kullandılar (Ercilasun, 2011, s.429). Biz de ise Eski Türkiye Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi, Eski Anadolu Oğuzcası (Gülsevin, 2010, s.1) gibi

* Dr.Öğr.Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-6768-5396>, himmetbuke@mehmetakif.edu.tr

adlandırmalar önerilmekle beraber en yaygın kullanımı Eski Anadolu Türkçesidir. Türklerin asırlardır yaşadığı bir coğrafyanın dışında 1000’li yıllardan itibaren başlayan ve 1453 İstanbul’un fethine kadar süren ve yerini Klasik Osmanlı Türkçesine bırakan bu dönem dili bir imparatorluk dolayısıyla bir devlet dili haline gelmiştir. Oğuz Türkçesi özelliklerine sahip yazılı eserlerin ortaya çıkmasında özellikle Anadolu’daki beylikler döneminde müelliflerin beylik merkezlerinde himaye ve teşvik edilmesi etkili olmuştur. Selçuklularla başlayan bu süreçte Selçuklu devlet otoritesinin beyliklere geçişi ve devamında Osmanlı Devleti’nin kurulup altı asır devam etmesi Oğuz yazı dilinin kesintisiz devamını sağlamıştır. Yaklaşık bu bin yıllık devamlılık sebebiyle Eski Anadolu Türkçesi, Türk dilinin en eski yazı dili olma hüviyetine sahiptir (Akar, 2018, s.17).

Bugünkü Türkiye Türkçesinin temeli, atası ve mazisi olan Eski Anadolu Türkçesi hakkında Türklük Bilimi alanında pek çok bildiri, makale, tez ve kitap hazırlanmış, kitap bölümleri yazılmış, dönem eserleri titizlikle incelenmiş, döneme ait genel gramer kuralları ve söz varlığı ortaya konulmuştur. Tabii burada birbirinden değerli olan bu çalışmaların hepsini saymak mümkün olmayacaktır. Fuad KÖPRÜLÜ, Kilisli Rifat, Veled Çelebi, J.H. Mordtmann, Saadet ÇAĞATAY, İsmail Hakkı ERTAYLAN, Mecdut MANSUROĞLU, Saadettin BULUÇ, Mustafa CANPOLAT, Zeynep KORKMAZ, F.GIESE gibi isimler Eski Anadolu Türkçesi sahasına dair görüşleri ortaya koyan ilk çalışmaları yapmışlardır. Müstakil kitap olarak bu dönemi ele alan çalışmalardan bazıları şunlardır: Faruk Kadri TİMURTAŞ, *Osmanlı Türkçesi Grameri (Eski Yazı ve İmla - Arapça - Farsça Eski Anadolu Türkçesi)* (1964), Gürer GÜLSEVİN, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (1997), Mustafa ÖZKAN, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (2000), Hatice ŞAHİN, *Eski Anadolu Türkçesi* (2003), Gürer GÜLSEVİN-Erdoğan BOZ, *Eski Anadolu Türkçesi* (2004), Kazım KÖKTEKİN, *Eski Anadolu Türkçesi* (2008), Muhammet YELTEN, *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler* (2009), Mehmet KANAR, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü* (2011), Vahit TÜRK-Şaban DOĞAN-Yasin ŞERİFOĞLU, *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri* (2011), Mehmet GÜRLEK-Serdar YAVUZ-Ayhan DOST-Mehmet Dursun ERDEM, *Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası* (2013), Aziz MERHAN-Funda ŞAN, *Eski Anadolu Türkçesi* (2016).

Son müstakil kitap çalışması ise Türklük Bilimi alanına ve Eski Anadolu Türkçesi Sahasına önemli bir katkı sağlayan, dönemin tarihi ve kültürel şartlarını da göz önüne alarak, kronolojik bir yöntemle yazılan Ali AKAR’ın Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesi adlı çalışmadır. Yazar tarihi, sosyolojik ve kültürel etkileşimleri esas alan bir bakış açısıyla bu yazı dilinin oluşum sürecini ve genel özelliklerini ele almıştır. Yazarın ön sözdeki “*Oysa bir dönemin gramerinin yazılması için öncelikle tarih, sosyal ve kültürel etkileşimler, dilin sosyo-lingüistik gelişimi gibi hususların araştırılması gerekir.*” (Akar, 2018, s.15) ifadeleri Türklük Bilimi alanındaki en büyük eksikliklerden birine dikkat çekmektedir. Çünkü bir dilin, lehçenin, ağzın gramer özellikleri iç faktörlere bağlı olduğu gibi dış faktörlere de bağlıdır. Onu ortaya çıkaran süreç iyi anlaşılmadıkça bazı gramer özelliklerinin de izahı zor olacaktır. Bu sebeple Akar’ın üzerinde ısrarla durduğu bu bakış açısı yeni çalışmalarda bir ufuk açacak hatta alanın bir diğer eksikliği olan disiplinler arası çalışmalara da zemin hazırlayacaktır.

Eser 6 bölüm halinde yazılmıştır. Bu bölümlerden önce bir ön söz ve giriş bölümleri bulunmaktadır. Ön sözde eserin içeriği ve çalışma yöntemi üzerinde kısaca durularak eserde emeği geçen kişilere teşekkür edilmiştir. Giriş bölümünde ise Eski Anadolu Türkçesinin tarihsel oluşum süreci hakkında bilgiler verilmiş detaya girilmeden 11.-15. yy. arası döneme ait genel bir çerçeve çizilmiştir.

Birinci bölüm “**Tarihi ve Coğrafi Durum**” başlığı altında başlamaktadır. Bu bölümde Akar: “*Ekonomi, sosyal ve kültürel ilişkiler, göçler gibi dilin değişmesinde doğrudan etkili olan hususlar bu*

tür çalışmalarında göz önünde bulundurulmalıdır.” (Akar, 2018, s.21) gerekçesiyle diğer çalışmalardan farklı olarak Oğuzların tarihini Oğuz adının kökeni hakkında bir başlıkla başlayarak, Oğuzların Selçuklu öncesi ve Selçuklu dönemi tarihini, Oğuzların Anadolu’ya yerleşmelerini, sosyal ve kültürel durumlarını ve son olarak coğrafyalarını ele alarak geniş bir bakış açısıyla Oğuzları her yönden detaylı bir biçimde ele almıştır. Dolayısıyla okurların zihninde Eski Anadolu Türkçesini oluşturan Oğuzları her yönüyle tanıtmış, onların Köktürk Yazıtlarından Anadolu’ya uzanan serüvenini bir kronoloji halinde çizmiştir. Arap düşünürü İbn-i Haldun’un “coğrafya kaderdir” tespitinin Oğuz tarihindeki ve dilindeki izdüşümünü ortaya koymuş, coğrafyanın ve tarihsel sürecin bu lehçenin oluşumundaki arka planını açıklamıştır.

Kitabın ikinci bölümü “**Oluşum ve Gelişim**” kısmıdır. Önceki bölümde bir boy olarak Oğuzlar anlatılırken bu bölümde artık Oğuzların dili üzerinde durulmuştur. “Oğuzcanın Yazı Dili Olarak Gelişme Evreleri” başlığı altında Oğuz Türkçesinin; *Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Yeni Türkçe* dönemlerindeki durumu ele alınmış, *Oğuzcanın değişik coğrafyalara yayılışından* kısaca bahsedilmiştir. Eski Türkçede Oğuzca belirtiler üzerinde temkinli bir yaklaşım sergilenmiş; “*Genel Türk dili içerisinde Oğuzca olarak bilinen bağımsız bir lehçe var mıdır? Bu dil, diğer lehçelerden tamamen ayrı bir lehçe mi yoksa dilin doğal değişmelerine bağlı olarak gelişen bir dil midir? Oğuzların dil özelliklerini genel Türkçeden ayıran noktaları tarihi metinlerde takip etmek mümkün müdür?*” (Akar, 2018, s. 35,37) gibi önemli sorular sorarak sorgulamayı telkin edici bir yöntem kullanılmıştır. Bu bölümde Eski Türkçe-Oğuzca ilişkisiyle ilgili yapılan çalışmalardan tespitler verilmiş kesin hükümlere varmadan bazı tespitlerin üzerinde yeniden durulması gerektiği görüşü ortaya koyulmuştur. Orta Türkçe döneminde Oğuzcanın ele alındığı bölümde ise Oğuzcanın bu dönem yazılan eserlerde ses ve yapı özelliklerinin görüldüğü belirtilmiştir (Akar, 2018, s.39). Yeni Türkçe kısmında ise 16. yy’dan itibaren Oğuzcanın özellikleri Türkmence esas alınarak Hazar’ın doğusundaki seyri anlatılmıştır. Bu bölüm içerisine dahil edilen Oğuzcanın değişik coğrafyalara yayılışı bahsi birinci bölümün üçüncü başlığı olan “Coğrafya” başlığı altına alınması konunun bütünlüğü açısından daha isabetli olur kanaatindeyiz.

Oluşum ve Gelişim Bölümünün ikinci ana başlığını “Batı Oğuzcası” oluşturmaktadır. Bu başlık altında; *Oğuzcanın Anadolu’da İlk Konuşurları, Sözden Yazıya Geçiş ve Batı Oğuzcasının Oluşma Evreleri* anlatılmıştır. Oğuzcanın Anadolu’daki ilk konuşurları olarak ilk kez Ömer Lütfi BARKAN’ın ifade ettiği 11.yy.’da Anadolu’ya gelen “kolonizatör Türk dervişleri” olduğu belirtilmiş ama asıl kitlesel kullanımının 13. yy.’da başladığı ifade edilmiştir (Akar, 2018, s.42). Akar tarafından yeni vatanlarındaki Oğuzların sözden yazıya geçiş süreci aşamalı olarak mantıksal bir kurgu çerçevesinde izah edilmiştir. Sözlü bir dilin yazılı hale gelme sürecinde birtakım dil içi ve dil dışı şartların oluşması gerektiğini savunan yazar (Akar, 2018, s.43) Oğuzların sözlü dilden yazı diline geçme aşamalarını: yaşanan coğrafyanın değiştirilmesi dolayısıyla Anadolu’da yeni bir yazı diline ihtiyaç duyulması, toplumsal ve kültürel farklılaşmanın 13. yy. itibarıyla tamamlanması, konuşma dili içerisindeki bir diyalektin esas alınması, yazı dili haline gelecek ağızın bir siyasi güç tarafından desteklenmesi ve bu dilin yazımı için kullanılabilir bir alfabeyle sahip olunması şeklinde izah etmiştir (Akar, 2018, s.43,44). Bu bölümdeki üçüncü konu başlığı olan “Batı Oğuzcasının Gelişme Evreleri” iki ana evreye ayrılmıştır. Bu evrelerden ilki ilk beylikler çağı diğeri ise Oğuzların 13. yy.’da kalabalık kitleler halinde Anadolu’ya geldiği dönemdir (Akar, 2018, s.45). Bu bölümde yine önemli bir bilgi olarak Türkçenin Anadolu’da yazı dili haline gelmesindeki beş temel etken anlatılmıştır. İkinci bölümün son konu başlığı olan “Beyler ve Şairler” kısmında Anadolu’da kurulan Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Eratna Beyliklerinin yazar ve şairleri himaye etmesi ve Türkçe eserlerin yazılmasına katkıları üzerinde durulmuştur.

Kitabın üçüncü bölümünde **“Yazarlar ve Eserleri”** başlığıyla bu dönemde eser veren müellifler ve onların eserleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ilk olarak Türklük Bilimi sahasında hala tartışmalı bir konu olan *“Anadolu’da İlk Türkçe Metinler: Karışık Lehçeli Eserler”* verilmiştir. Akar karışık dilli eserler konusundaki farklı görüşleri araştırmacılara derli toplu bir halde sunmuş, kendi görüş ve önerilerini de eklemiştir. Bu bölümde karışık dilli eserler olarak değerlendirilen Behcetü’l-hadayık fi mevzetü’l-hakayık, Feraiz Kitabı ve Ali’nin Kıssa-i Yusuf’unu tanıtmış ve bu eserlerdeki ikili lehçe özelliklerini göstermiştir. Üçüncü bölümün ikinci ana başlığını *“Selçuklu Dönemi Yazar ve Eserleri”* üçüncü ana başlığını ise *“Beylikler Dönemi Yazar ve Eserleri”* oluşturmaktadır. Bu başlıklar altında Selçuklu ve Beylikler dönemi yazarları kısa bir biyografileriyle beraber onlara ait eserler içerik bilgileriyle tanıtılmıştır. Üçüncü ana başlık içinde Dede Korkut Oğuznamelerine geniş yer verilmiş ayrıca bu dönemde yazılan tıp kitapları ve Kur’an tercümeleleri hakkında ayrı başlıklar altında bilgiler verilerek bölüm tamamlanmıştır.

Eserin dördüncü bölümünü **“Dil Çeşitliliği/Varyantlar”** oluşturmaktadır. Bu bölümde: *“Alfabe Gelenekleri ve Çoklu Yazım (İmlâ)”*, *“Fonetik Çeşitlilik”*, *“Morfolojik Çeşitlilik”* ve *“Kelime Çeşitliliği”* konuları ele alınmıştır. İmlâ bölümünde Türklerin kullandığı alfabeler hakkında kısa bilgi verilerek Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerindeki imla standartının olmayışı üzerinde durulmuştur. Akar bunun temel nedeninin dilin yazıya ilk kez uyarlanıyor olmasına bağlar (Akar, 2018, s.92). Bu hususla ilgili eserlerin nüsha farklılıkları ve yazarların kişisel tercihleri nedeniyle oluşan yazım farklılıklarını dönemin özelliği olarak değerlendirmenin yanlış sonuçlar doğurabileceğine vurgu yaparak önemli bir soruna da dikkat çekmiştir (Akar, 2018, s.92). İmla bahsinde Arap ve Uygur imla geleneğinin Eski Anadolu Türkçesi eserlerindeki örnekleri verilerek söz başı /t-/ , /d-/ , s/ş, /ŋ/ , c/ç ve b/p harflerinin yazım ikilikleri anlatılmıştır. Dil Çeşitliliği/Varyantlar bölümündeki bir diğer konu başlığı olan fonetik çeşitlilik bölümünde döneme ait eserlerde görülen fonetik olaylara değinilmiştir. Morfolojik çeşitlilik bahsinde ise kip ve fiilimsilerdeki arkaik, çeşitli ve farklı kullanımlar üzerinde durulmuş; kelime çeşitliliği bahsinde de anlatıldığı gibi Doğu Türkçesine ait unsurların ek ve kelime düzeyinde varlığına dikkat çekilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesinin hazırlanma, olgunlaşma ve ürün verme dönemleri verildikten sonra artık bu döneme ait dilin özellikleri üzerinde durulduğu bölüme geçilmiştir. Beşinci bölüm **“Dil Bilgisi”** bölümü olup Akar alfabe kaynaklı fonetik sorunların olduğunu, sesler ile onların yazıdaki karşılıkları olan harflerin birebir eşleşmelerinin her zaman mümkün olmadığını belirterek bu konuda genel bir yargıya varılmaması gerektiğini tekrar vurgulamaktadır (Akar, 2018, s.101). Bu bölümün titiz ve uzun bir çalışmanın ürünü olduğu ortadadır çünkü gramer incelemesi için döneme ait 23 eser incelenmiş ve 2 binden fazla ses ve yapı örneği sunulmuştur (Akar, 2018, s.15,16). Gramer incelemesi diğer çalışmalardan farklı olarak karşılaştırmalı gramer yöntemiyle yapılmış metinlerdeki örnekler hem eş zamanlı hem de art zamanlı incelenerek verilen örneklerin Eski Türkçe ve Orta Türkçedeki kullanımına değinilmiş, Doğu Türkçesinin Eski Anadolu Türkçesindeki etkileri yer yer verilerek aradaki organik bağ ortaya konulmuştur. Bunun yanında eserin gramer incelemesini farklı kılan hususlardan biri de gramatik unsurların işlevlerinden ziyade yapısalıcı gramer anlayışıyla incelenmesidir.

Eserin en geniş kısmını oluşturan dil bilgisi bölümünde dönemin dil özellikleri bol örnekle ve anlaşılır bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölüm ilk olarak *“Ses Bilgisi”* başlığı altında ünlüleri, ünsüzleri ve bunlarla ilgili ses olaylarını ele almış daha sonra *“Yapı Bilgisi”* kısmına geçilmiştir. Burada isim ve fiillere gelen yapım ve çekim ekleri daha sonra kelime türleri gösterilmiştir. Bu bölümün giriş kısmında Eski Anadolu Türkçesinin Genel Türkçe bağlamında değerlendirildiğinde genel kurallar ve

temel kelimeler açısından Genel Türkçeyle uyum içinde olduğu fakat diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırıldığında farklılıklarını gösteren dört ana sebep belirtilmiştir (Akar, 2018, s.125,126). Yapı bilgisinde; isimler ve isimlere gelen ekler, zamirler, sıfatlar, zarflar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve fiiller ele alınmıştır. İsim ve fiillere gelen eklerin Eski Türkçedeki şekilleri de verilerek tarihsel değişim ve sürerlilik açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç ve ünlem gibi yapılarda ise bol örnekler verilerek çeşitlilik sağlanmıştır. Bu bölümün son kısmında dönemin söz varlığına değinilmiştir. Oğuzların bu coğrafyaya geldikten sonra farklı kültürlerle karşılaşması ve yeni kavram alanlarının oluşması söz varlıklarının gelişmesini sağlamıştır. Bu bölümde buna dikkat çekilmiş bu söz varlığının bugünkü yazın dilinde ve ağızlarda yaşayarak söz varlığımızın oluşmasındaki önemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Anadolu Oğuzcasında kullanılan fakat bugün ölçünlü dil içinde kullanılmayan pek çok sözcüğe yer verilerek bu dönem dilinin söz varlığı zenginliğine ve Türkçenin gücüne dikkat çekilmiştir.

Kitabın son bölümü olan altıncı bölümde “**Örnek Metinler Üzerinde Dil İncelemeleri**” başlığıyla Süheyl ü Nevbahar, Yusuf u Zeliha ve Dede Korkut Oğuznameleri incelenmiştir. Bu kısım özellikle Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan öğrencilerin talep ettikleri bir husus olması yönüyle bu alandaki bir talebi karşılamış, bir boşluğu doldurmuş, sonraki çalışmalar için de bir örnek teşkil etmiştir. İnceleme kısmında söz konusu eserlerden bazı bölümlerin tıpkıbasımı verilmiş, bu bölümlerin transkripsiyonlu latin harfli çevirileri yapılmış daha sonra gramer çözümlemelerine geçilmiştir. Gramer çözümlemeleri gayet anlaşılır bir biçimde olup önce beyit günümüz Türkçesine aktarılmış daha sonra beyitte geçen sözcüklerin ses ve yapı özellikleri verilmiştir. Bu şekilde döneme ait pek çok ses olayı ve yapısal özellik uygulamalı ve kalıcı olacak bir şekilde gösterilmiştir.

Kitabın 328. sayfadan başlayan kaynakça bölümünde eser hazırlanırken istifade edilen 125 farklı kaynağa yer verilmiştir.

Akar’ın Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesi adlı eseri döneme ciddi anlamda ışık tutan ve farklı bakış açılarını gösteren bir çalışma olmuştur. Eserde Eski Anadolu Türkçesinin oluşumunun bir süreç halinde anlatılması, dilin bağlamından koparılmaması, tarihi, kültürel ve coğrafi alanların tesiri göz ardı edilmeksizin anlatılması, bütüncül ve ardışık bir tarih anlayışıyla sunulması dönemin daha iyi kavranmasını sağlamıştır. Dilin müstakil, kendi başına oluşan ve gelişen bir kavram olmadığı vurgusu gayet başarılı bir biçimde okurlara sunulmuştur. Eser Türklük Bilimi alanının yanısıra diğer sosyal ve beşeri bilim dallarına da katkı sağlayacak, kaynak kitap olacak bir içeriğe sahiptir. Dilin; tarih, coğrafya, felsefe, sanat tarihi, antropoloji, arkeoloji gibi pek çok bilim dalıyla ilintili olduğu gerçeğini dolaylı olarak vurgulayan çalışma Türklük Biliminde yeni ve özgün çalışmaları teşvik edecek mahiyettedir.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ercilasun, A.B. (2011). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.